

**KICHIK VA YIRIK BIZNESNI XALQARO BOZOR
RAQOBATLASHUVIDAGI MAVJUD TENDENSIYALARI**

Xursanaliyev Boburmirzo

Qo'qon universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu tezis kichik va yirik bizneslarning xalqaro bozor raqobatlashuvidagi o'zaro ta'siri va asosiy tendensiyalarini o'rganadi. Kichik korxonalar o'z moslashuvchanligi va raqamli transformatsiyadan foydalanib, global bozorda yirik kompaniyalar bilan raqobat qilmoqda. Shu bilan birga, yirik bizneslar o'z moliyaviy resurslari va keng marketing tarmog'i orqali raqobat ustunligini saqlab qoladi. Tezis innovatsiyalar, davlat ko'magi, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlikning bu ikki turdagi korxonalariga ta'sirini tahlil qiladi, va xalqaro bozor tendensiyalariga moslashish yo'llarini o'rganadi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, yirik biznes, xalqaro bozor, raqobatlashuv, raqamli transformatsiya, innovatsiya, davlat ko'magi, hamkorlik, diversifikatsiya, eksport.

Kichik va yirik bizneslar xalqaro bozorda muhim rol o'ynab, iqtisodiy o'sish, innovatsiya va ish o'rinlari yaratishda faol ishtirok etadi. Bugungi global iqtisodiy sharoitda kichik va yirik korxonalar o'rtasidagi raqobat nafaqat milliy, balki xalqaro bozorda ham sezilarli darajada oshdi. Xalqaro bozor raqobatlashuvi kichik bizneslar uchun imkoniyatlar va qiyinchiliklarni taqdim etib, yirik bizneslar bilan teng raqobat qilish imkoniyatini yaratadi. Ayniqsa, texnologik taraqqiyot va raqamli platformalarning rivojlanishi, kichik korxonalar xalqaro bozorlarda ishtirok etishga yordam berib, yirik korxonalar bilan bir xil sharoitda raqobatlashishga yo'l ochib bermoqda. Shu bois, kichik va yirik biznesning xalqaro bozordagi o'zaro ta'sirini va tendensiyalarni o'rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Xalqaro bozorda raqobat tendensiyalarini tahlil qilishda kichik biznesning moslashuvchanligi va tezkor qaror qabul qilish qobiliyati muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Kichik korxonalar kam resurslar bilan yangi bozorlar va innovatsiyalarni sinovdan o'tkazishga imkoniyat topadi. Bu jarayonlarda kichik biznes o'zining moslashuvchanligi va innovatsiyaga moyilligi tufayli tezkor o'zgarishlarga moslashadi. Yirik biznes esa keng moliyaviy resurslar, yuqori texnologiyalar va tajribali ishchi kuchiga ega bo'lib, global raqobatda o'zining barqaror pozitsiyasini saqlab qolish imkoniyatiga ega. Bu esa xalqaro bozorda raqobatlashuvchi kichik va yirik bizneslar o'rtasida yangi imkoniyatlar va muammolar yuzaga kelishiga olib keladi.

Xalqaro bozordagi asosiy tendensiyalardan biri globalashtirish jarayonining tezlashuvi va bozorlarda o'zaro bog'liqlikning kuchayishidir. Xalqaro savdo hamkorliklari va integratsiya jarayonlari sababli korxonalar boshqa mamlakatlar bozorlariga chiqish uchun keng imkoniyatlarga ega bo'lmoqda. Bu jarayonlarda kichik biznes o'z mahsulot va xizmatlarini yangi mintaqalarga kirgizish orqali daromad manbalarini kengaytiradi. Yirik bizneslar esa xalqaro bozor talablarini yaxshi o'rganib, maxsus strategiyalar ishlab chiqish orqali xalqaro raqobatlashuvga kirishadi. Shu tariqa, kichik va yirik bizneslar xalqaro bozorda o'z o'rnini mustahkamlash uchun turli yondashuv va strategiyalarni qo'llaydilar. Yana bir muhim tendensiya raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va bu texnologiyalardan foydalangan holda bozorlarga kirish imkoniyatlarining kengayishi bilan bog'liq. Raqamli platformalar kichik bizneslarga chet el bozorlariga chiqishda imkoniyat yaratmoqda. Internet va raqamli savdo platformalari, masalan, kichik korxonalariga marketing, mijozlar bilan bog'lanish va mahsulotlarini eksport qilishda yangi yo'llarni taqdim etadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar orqali bozor ehtiyojlarini tahlil qilish va mahsulot sifatini yaxshilash ham imkoniyati oshmoqda. Yirik bizneslar ham raqamli transformatsiyani o'z biznes modeliga qo'shish orqali global bozorda samaradorligini oshirmoqda. Kichik va yirik bizneslar xalqaro bozorda bir-biriga qarshi turish barobarida ko'pincha hamkorlik ham qiladilar. Kichik bizneslar yirik bizneslarga yetkazib beruvchi yoki subpudratchi sifatida xizmat ko'rsatishi mumkin. Bu hamkorlik kichik biznesga xalqaro bozorda ishtirok etish uchun zarur tajriba va resurslarni taqdim etadi. Yirik biznes esa o'z mahsulotlarini tez va samarali ishlab chiqarishda kichik biznesning moslashuvchanligi va innovatsion salohiyatidan foydalanadi. Shu sababli, xalqaro bozordagi kichik va yirik biznes o'rtasidagi munosabatlar raqobat va hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, kichik va yirik bizneslar xalqaro bozor tendensiyalariga moslashish va o'z imkoniyatlarini kengaytirish uchun o'zlarining raqobat strategiyalarini ishlab chiqishlari zarur. Raqamli texnologiyalar va global hamkorlik jarayonlari kichik korxonalariga katta imkoniyatlar taqdim etsa-da, yirik bizneslarning moliyaviy va texnologik ustunligi ularning xalqaro bozordagi o'rnini mustahkamlaydi.

Kichik va yirik bizneslar xalqaro bozor raqobatlashuvida o'ziga xos strategiyalar va yondashuvlar orqali ishtirok etadi. Ushbu korxonalar o'zaro farqli bo'lsa-da, ular global bozorda o'z o'rnini mustahkamlash va raqobatdoshligini oshirish uchun bir qator umumiy tendensiyalarga moslashishga intiladi. Kichik biznes o'zining moslashuvchanligi, yangilikka

ochiqligi, va yangi bozor sharoitlariga tezkor moslashish qobiliyati tufayli xalqaro raqobatlashuvda ustunlikka ega. Yirik biznes esa katta moliyaviy va texnologik resurslari, keng marketing va ta'minot tizimlari tufayli bozorni egallab, barqaror o'sish va rivojlanishni ta'minlaydi.

Innovatsiya va raqamli transformatsiya. Global iqtisodiyotda texnologiyalarning tezkor rivojlanishi raqamli transformatsiyani zaruriyatga aylantirmoqda. Bu tendensiya ayniqsa kichik bizneslar uchun katta imkoniyat yaratadi, chunki raqamli platformalar va zamonaviy texnologiyalar kichik korxonalariga arzon va tezkor usullar orqali xalqaro bozorga chiqish imkonini beradi. Masalan, kichik korxonalar elektron tijorat platformalari yordamida chet el mijozlariga to'g'ridan-to'g'ri savdo qilish imkoniga ega bo'lmoqda. Shu bilan birga, raqamli marketing vositalari kichik bizneslarga o'z mahsulotlarini global miqyosda targ'ib qilish imkonini beradi, bu esa ular uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Yirik korxonalar ham raqamli transformatsiyadan foydalanib, xalqaro bozorlar o'rtasida samarali aloqa va ta'minot zanjirlarini yo'lga qo'ymoqda. Ular katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali iste'molchilar xatti-harakatlarini chuqurroq o'rganib, marketing strategiyalarini aniqlashtiradi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida yirik korxonalar yuqori darajadagi samaradorlikka va xarajatlarni kamaytirishga erishmoqda. Shu bilan birga, xalqaro darajadagi raqobat kurashlarida ustunlikka ega bo'lmoqda.

Bozorni kengaytirish va diversifikatsiya. Kichik bizneslar uchun bozorlarni kengaytirish – o'sish va rivojlanishning muhim strategiyasidir. Mahalliy bozorda muvaffaqiyat qozongan kichik korxonalar xalqaro bozorlarga chiqish orqali o'z salohiyatini kengaytiradi. Bunda asosiy omillardan biri diversifikatsiya strategiyasini qo'llashdir. Yangi mahsulot yoki xizmat turlarini yaratish orqali kichik biznes xalqaro bozorda o'z o'rnini topishi mumkin. Misol uchun, bir xil mahsulotni turli mintaqalar uchun moslashtirish, yangi mijozlarni jalb qilish va mavjud mijozlarni saqlab qolish imkonini beradi. Bu jihatdan kichik korxonalar yirik bizneslarga nisbatan moslashuvchan va tejamkorroqdir. Yirik korxonalar esa o'z tarmoqlarini kengaytirish va turli mamlakatlardagi bozor ulushini oshirish uchun o'zining moliyaviy va marketing imkoniyatlaridan foydalanadi. Ular xalqaro darajadagi talab va ehtiyojlarni o'rganib, maxsus ishlab chiqilgan mahsulot yoki xizmatlarni taqdim etadi. Bu jarayonlarda kompaniyalar faol diversifikatsiya va moslashuv strategiyalarini qo'llaydi. Yirik korxonalar ko'pincha mahalliy korxonalarini sotib olish, birlashish yoki hamkorlik qilish orqali yangi bozorlar o'zlashtiradi va o'z pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Davlat ko'magidan foydalanish. Xalqaro raqobatda muvaffaqiyat qozonishda davlat ko'magi va qo'llab-quvvatlashi muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'plab mamlakatlarda kichik va yirik biznes uchun eksportni rag'batlantirish, moliyaviy ko'mak, soliq imtiyozlari kabi chora-tadbirlar qo'llaniladi. Bu yondashuv kichik biznesga xalqaro bozorga chiqish uchun zarur resurslarni taqdim etadi, shu bilan birga yirik bizneslarga xalqaro operatsiyalarni kengaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, kichik bizneslar davlat tomonidan ko'rsatiladigan ko'mak vositasida xalqaro bozorda raqobatbardosh bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'zbekiston ham kichik biznesning eksport imkoniyatlarini oshirish uchun qator choralar ko'rib kelmoqda. Jumladan, kichik biznes subyektlari uchun bojxona va soliq yengilliklari, imtiyozli kreditlar kabi tadbirlar davlat tomonidan rag'batlantirilmoqda. Bu kichik biznesning xalqaro bozorda mustahkam o'rin topishiga va yirik raqobatchilar bilan teng kurash olib borishga xizmat qiladi.

Hamkorlik va tarmoq aloqalari. Xalqaro raqobat sharoitida kichik va yirik korxonalar bir-biri bilan raqobatlashish barobarida o'zaro hamkorlik qiladilar. Kichik bizneslar ko'pincha yirik korxonalar uchun etkazib beruvchi yoki xizmat ko'rsatuvchi subpudratchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa kichik bizneslarga yirik bozor va ilg'or texnologiyalardan foydalanish imkonini beradi. Yirik bizneslar esa kichik bizneslarning moslashuvchanlik va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatidan foydalangan holda o'zlarining samaradorligini oshiradi. Xalqaro bozorda kichik va yirik biznes o'rtasidagi munosabatlar raqobat va hamkorlikka asoslangan kompleks jarayonni ifodalaydi. Misol uchun, yirik korxonalar kichik bizneslar bilan hamkorlik orqali mintaqaviy bozorlarda o'z ulushlarini oshirishi va yangi mahsulotlarni tezroq joriy etishi mumkin. Shu bilan birga, kichik bizneslar yirik korxonalarning resurslari va tajribasidan foydalanib, o'z salohiyatini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa. Xalqaro raqobat sharoitida kichik va yirik bizneslar o'z o'rnini mustahkamlash va muvaffaqiyatga erishish uchun innovatsiyalar, texnologiyalar va davlat ko'magidan samarali foydalanishi zarur. Kichik korxonalar raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar orqali bozorga kirib borish imkoniyatini kengaytirayotgan bo'lsa, yirik korxonalar o'z moliyaviy va texnologik resurslari bilan bozorda barqarorlikni ta'minlamoqda. Shu tariqa, kichik va yirik bizneslar o'zlarining strategiyalarini muvofiqlashtirish orqali xalqaro bozordagi o'zaro raqobatlashuvni yanada samarali va barqaror yo'lga qo'yish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.
2. Powell, W. W., & Grodal, S. (2005). Networks of innovators. In J. Fagerberg, D. C. Mowery, & R. R. Nelson (Eds.), *The Oxford Handbook of Innovation* (pp. 56-85). Oxford: Oxford University Press.
3. Robb, A. M., & Robinson, D. T. (2014). The capital structure decisions of new firms. *Review of Financial Studies*, 27(1), 153-179.
4. R. H. Ergashev, D. B. Taylakova. 2019. Economic mechanism of state support of small business and private entrepreneurship in Uzbekistan. *National Academy of Sciences of Ukraine*. Vol. 2019, Iss: 4, pp 124-132.
5. Rashidov, Rahmatullo, A'lojonovich. (2023). The need for government regulation of small business. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, 03(01):13-20. doi: 10.37547/ijmef/volume03issue01-02